

Sosyoekonomik Olarak Risk Altında Bulunan Çocuklara Yönelik Erken Müdahale Programları ve Akademik Başarı İlişkisi

Relationship of Academic Achievement and Early Intervention Programs for Children Who Are at Socio-economical Risk

(Derleme)

Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi (2010) 72-78

Arş. Gör. Zeynep ERDİL*

*Hacettepe Üniversitesi SBF, Çocuk Gelişimi

ÖZET

Sosyoekonomik yetersizliklere bağlı olarak akranlarına göre gelişimsel gecikmeler yaşayan çocukların yetersiz oldukları alanlar, çoğunlukla ilköğretimden yararlanmaya başladıklarında akademik başarısızlık ile kendini göstermektedir. Erken müdahale hizmetleri, sosyoekonomik açıdan risk altında bulunan çocuklar için önleyici hizmetler sunmaktadır. Akademik başarı ile sosyoekonomik düzey arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalardan elde edilen sonuçların çoğu, akademik yetersizliklerin kaynağının çoğunlukla sosyoekonomik yetersizlikler olduğunu göstermektedir. Risk altındaki çocuklar düşünüldüğünde, nitelikli bir bakımın ve sistematik olarak doğrudan çocuğa ya da ebeveynlere yönelik olarak uygulanan müdahale programlarının çocukların akademik başarıları üzerinde önemli etkileri olduğu bulunmuştur. Erken dönemde sağlanan uygun deneyimler ile gelecekte ortaya çıkabilecek akademik güçlüklerin ve gelişimsel yetersizliklerin önüne geçilebilmektedir. Bu nedenle, özellikle sosyoekonomik açıdan risk altında olan çocuklara ve ailelerine yaşamın ilk yıllarında sağlanan destek hizmetlerin ya da müdahale programlarının uzun dönemde olumlu sonuçlar yaratacağı düşünülmektedir. Bu makalede, sosyoekonomik yetersizlikler ve akademik başarı arasındaki ilişki alanyazında yer alan çalışmalar eşliğinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken müdahale, sosyoekonomik yetersizlikler, akademik başarı.

ABSTRACT

Deficiency areas of children who experience developmental delays due to insufficient socioeconomic conditions, generally manifest in the form of academic failures when children start school. Early intervention services provide preventive care for children placed socioeconomically at risk. Research, examining the relationship between academic achievement and socio-economic level shows that insufficient socio-economic conditions are often the main reason of academic deficiency. When children at risk are considered, high quality care and intervention programs designed for the child or for the parents are found to impact the academic achievement of these children positively. Appropriate experiences provided through a systematic and planned effort at early periods of a child's life could help prevent academic difficulties and developmental delays in the future. For this reason, support services or intervention programs which are especially targeting children placed socio-economically at risk and their parents, can create positive results in long term. This paper reviews literature focusing on the relationship between socio-economic insufficiency and academic failure.

Key Words: *Early Intervention, insufficient of socio-economic conditions, academic achievement*

Giriş

Genel olarak, 0–8 yaş arasında gelişimsel yetersizlikleri olan veya gelişimleri çeşitli nedenlerle risk altında olan çocukların gelişimlerini destekleyerek, fiziksel, bilişsel, duygusal sınırlılıklar ve kaynak sınırlılıklarının etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan programlar erken müdahale programları (early intervention programmes) olarak isimlendirilir^{1,2}. Bu programlar, risk altındaki çocukların mevcut becerilerini arttırarak, eğitim olanaklarından, risk altında olmayan akranları ile eşit düzeyde yararlanmalarını sağlamaktadır.

Erken müdahale alanında “çok-değişkenli risk” kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Gelişim süreci içinde risk faktörlerinin değişkenlik gösteren doğası, erken müdahale alanında çalışan uzmanların, doğum öncesi risk faktörlerine ek olarak doğumdan sonra ve yaşam sürecinde ortaya çıkan diğer risk faktörlerine de odaklanmasına neden olmuştur. Erken müdahale hizmetlerinin boylamsal etkilerini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalardan elde edilen sonuçlar, genetik ve sağlığa bağlı faktörler, çocuk istismarı gibi risk faktörlerinin yanı sıra, sosyoekonomik faktörlerin de gelişimsel olarak risk yaratan durumlar arasında yer aldığını göstermiştir².

Sosyoekonomik yetersizliklere bağlı olarak akranlarına göre gelişimsel gecikmeler yaşayan çocukların yetersiz oldukları alanlar, çoğunlukla ilköğretimden yararlanmaya başladıklarında akademik başarısızlık ile kendini göstermektedir. İlköğretim yaşantısının başlangıcında okuma-yazma etkinliklerinde karşılaşılan güçlükler, gerek eğitimciler gerek ebeveynler tarafından risk altındaki çocuğun destek gereksiminin fark edilmesine olanak tanımaktadır. Ancak, alanyazında, gelişimsel yetersizlik ortaya çıktıktan sonra değil, erken müdahale programlarının önleyicilik ilkesinden yola çıkılarak, özellikle erken dönemde eve dayalı erken müdahale programları yardımıyla ebeveyn ve çocuğun içinde bulunduğu çevrenin şekillendirilmesi durumunda

çocukların sonraki okuma-yazma becerilerinin çevresel yetersizliklerden daha az etkilendiği belirtilmiştir³. Erken müdahale hizmetleri, sosyoekonomik açıdan risk altında bulunan çocuklar için önleyici hizmetler sunmaktadır. Bu programlar, sosyoekonomik açıdan risk altında bulunan çocukların güçlendirilmesi yoluyla, akranları ile okula hazır bulunuşluk düzeyleri açısından eşit koşullarda okula başlamalarını sağlayabilmekte ve sosyoekonomik yetersizliklerin akademik başarı üzerindeki olası etkilerini önleyebilmektedir⁴.

Akademik başarı ile sosyoekonomik düzey arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalardan elde edilen sonuçların çoğu, akademik yetersizliklerin kaynağının çoğunlukla sosyoekonomik yetersizlikler olduğunu göstermekle birlikte, bazı araştırmalar, sosyoekonomik açıdan risk altında bulunan çocukların daha yüksek akademik başarı sergilediklerini de göstermiştir. Araştırma sonuçları arasındaki bu fark alanyazında, çocukların öğrenme stilleri arasındaki farklılık ve motivasyon düzeyi ile açıklanmıştır. Motivasyonun yüksekliği sosyoekonomik yetersizliklerin etkilerini azaltabilmekte ve çocukların akademik başarıları üzerinde olumlu etkiler yaratabilmektedir.

Düşük sosyoekonomik düzeydeki çocukların öğrenme stilleri arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla yapılan bir araştırmada, akademik başarı ve öğrenme stilleri arasındaki ilişki, kontrol odaklarının farklılığı ile açıklanmıştır. Kontrol odaklarının dıştan denetimli olması durumunda, motivasyonun düştüğü ve akademik başarı üzerinde dolaylı olarak olumsuz bir etki meydana getirdiği belirtilmiştir⁵. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, erken müdahale yaklaşımlarının çerçevesini belirlemek açısından önem taşımaktadır. Sosyoekonomik olarak risk altında bulunan çocuklar ve ailelerine yönelik olarak hazırlanan programlar, çocukların öğrenme motivasyonlarını arttırmaya ve kontrol odağını iç denetime yönlendirmeye odaklanırsa çocukların akademik başarıları üzerinde daha olumlu etkiler yaratabilir.

Alanyazında, sosyal-duygusal yeterlilik ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi ele alan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada, okul çağındaki çocukların zekâ puanları ve öğrenme stilleri arasındaki etkileşimin çocukların erken dönemde kazandıkları matematik, okuma ve dil becerilerini anlamlı derecede yordayacağı bulunmuştur. Ayrıca, öğrenme, sosyal motivasyon ve dikkati sürdürme becerilerine odaklanan bir eğitim yaklaşımının erken akademik beceriler ile ilişkili olduğu bildirilmiştir⁶.

Yapılan çalışmalarda, özellikle küçük çocukların gelişimlerinde, bakım için ayrılan sürenin, verilen bakımın sürekliliğinin ve bakım türünün etkili olduğu gösterilmekte, bakımın niteliğinin en önemli bileşen olduğuna dikkat çekilmektedir⁷. Anne-çocuk arasındaki ilişki ve çocuk bakımının yapısal özellikleri (çocuk-yetişkin oranı, örgün eğitim ve bakım veren kişinin eğitimi gibi) birbiri ile ilişkili özellikler olarak ele alınmaktadır. Bütün bu niteliksel özellikler arasında, çocuk ve anne arasındaki günlük etkileşim oldukça önemli bulunmuştur. Yüksek nitelikli etkileşimlerin, destekleyici bir yaklaşımın, sözel ve bilişsel uyarım miktarının, dil gelişimi, okul başarısı ve okuma yazma becerileri üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Özellikle risk altındaki çocuklar düşünüldüğünde, nitelikli bir bakımın çocukların akademik başarıları üzerinde önemli etkileri olduğu bulunmuştur⁷.

Düşük sosyoekonomik düzeyin neden olduğu ailesel stres düzeyi de, çocukların akademik başarıları üzerinde etkili olmaktadır. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip

olunması durumunda, mevcut risk oranı daha da artmaktadır⁸⁻¹². Ancak, zihinsel yetersizlikler açısından risk altında olan ve düşük sosyoekonomik düzeyde bulunan çocuklara yönelik bazı çevresel müdahale programları ile de başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Düşük doğum ağırlıklı bebekler ve ailelerinin yer aldığı bir erken müdahale araştırmasında, bilişsel gelişim açısından önemli kazanımlar elde edildiği ve benzer yaklaşımları kullanan diğer programlarda da zekâ puanında yaklaşık olarak 10 puanlık bir artış meydana geldiği belirtilmiştir. Zekâ bölümü puanlarındaki bu farklılığı kısa dönemdeki bir etki olarak nitelendiren yaklaşım, erken müdahalenin asıl etkisinin uzun dönemli sonuçları açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamakta ve özellikle özel gereksinimli çocukların özel eğitim sınıflarına daha az yerleştirilmeleri, daha yüksek okul başarısı göstermeleri ve aile işlevlerinin geliştirilmesini programın boylamsal etkisini ortaya koyan değişkenler olarak ele almaktadır. Zihinsel yetersizlikleri olmayan, ancak düşük sosyoekonomik koşullar nedeniyle gelişimleri risk altında olan çocukların ise, özellikle motivasyon ve duygusal değişkenler açısından desteklendiğinde gerek okul başarılarının, gerek toplumsal yaşama katılımlarının arttığı da çeşitli araştırmalarda bildirilmiştir. Bireysel potansiyelin kullanılmasına engel olan psikososyal engeller ortadan kaldırıldığında, zihinsel yetersizliği olan ve risk altında bulunan çocukların daha yüksek performans sergileyebilecekleri belirtilmiştir¹³.

Erken müdahale programları ve okul yeterliği (school competence) arasında pozitif ilişki olduğunu gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır^{4,14-20}. Araştırmalardan elde edilen sonuçlar, bu programların çocukların liseden mezun olma olasılıklarını arttırdığını göstermiştir²¹. Ayrıca, geliştirilen bazı erken müdahale modellerinin uzun dönemde de olumlu etkileri olduğu belirtilmiş, programa katılma oranı ile matematik başarısı, okumadaki artış, eğitime daha uzun süre devam etme ve üniversite eğitimine başlama arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur^{17,22-24}. 1960-1970'li yıllarda düşük sosyoekonomik düzeydeki üç ve dört yaşlarındaki çocuklara uygulanan müdahalenin etkilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilen High/Scope Perry Okulöncesi Projesi yaklaşık olarak 30 yıl sürmüştür. Günümüzde bu proje yaklaşımı, erken çocukluk döneminin tamamını kapsamaktadır. Yaklaşım genel olarak, yetişkinlerin çevreyi düzenlemesini ve günlük rutinler hazırlamasını, destekleyici bir sosyal iklim yaratmasını içermekte; çocukların aktif öğrenme yaşantılarının, amaçlı etkinliklerinin, problem çözme becerilerinin, sözel ifadelerinin, küçük ve büyük grup deneyimlerinin yetişkinler tarafından desteklenmesi yoluyla gelişime yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Projeden elde edilen sonuçlar, okul öncesi eğitimden yararlanan çocukların gelecekte daha yüksek okul başarısı gösterdiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, yüksek okuldan mezun olma oranları, programdan yararlanmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur²⁵⁻²⁷. Bir başka erken müdahale programı olan Carolina Abecedarian Projesi özellikle uzun dönemli sonuçları açısından önem taşımaktadır^{25,28,4,29,26,12}. Bu projenin, risk altındaki çocuklar ve ailelerine yönelik pediatrik bakım, erken çocukluk dönemi eğitimi ve aile destek programları sağlamak konusundaki etkililiği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, çocuk bakımı konusunda okul öncesi dönemde desteklenen annelerin çocuklarının, müdahale sona erdikten 10 yıl sonra bile bilişsel ve akademik becerilere ilişkin kazanımlarının olduğunu göstermiştir. Ayrıca, okul öncesi dönemde eğitim alan çocukların kontrol grubunda yer alan çocuklara göre, özel eğitime yerleşme, sınıf geçme ve akademik başarıya ilişkin standart ölçümlerde anlamlı derecede farklılıkları olduğu bulunmuştur²⁴. Geniş ölçekli bir program olan CPC (Chicago Child-Parent

Center Preschool Program)' den elde edilen sonuçlar da programa katılım, yüksek okul başarısı, sınıfta kalma ve okuldan ayrılma oranındaki düşüş ve liseden mezun olma oranındaki artış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir^{20,30-32}.

Sonuç ve Öneriler

Çocuklar erken dönemde temel bilişsel, dil ve sosyal becerileri geliştirdiklerinde, sonraki öğrenme yaşantıları kolaylaşabilmektedir³³. Dolayısıyla akademik başarı ve gelişim alanları arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğu söylenebilir. Akademik başarının yüksek olması temel düzeydeki bilişsel, sosyal ve dil becerilerinin gelişimini etkilerken, temel bilişsel, sosyal ve dil gelişim düzeyi de akademik başarıyı etkileyebilmektedir. Erken dönemde sağlanan uygun deneyimler ile gelecekte ortaya çıkabilecek akademik güçlüklerin ve gelişimsel yetersizliklerin önüne geçilebilir. Bu bakımdan, özellikle sosyoekonomik açıdan risk altında olan çocuklara ve ailelerine yaşamın ilk yıllarında sağlanan destek hizmetler ya da müdahale programları uzun dönemde olumlu sonuçlar yaratacaktır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, ülkemizde de, erken müdahale programlarının çeşitli risk gruplarındaki boylamsal etkilerini değerlendirmeye odaklanan programların geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve uygulanan programların izleme ve değerlendirme çalışmaları yoluyla etkililiğinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Erken müdahale programlarının farklı meslek gruplarının işbirliğine dayalı olarak uygulanması, yapılacak müdahalenin ulaşılabilir olmasını sağlayabilecek, etkililiğini ve sürekliliğini artırabilecektir. Bu bakımdan, ülkemizde de ekip çalışmasına dayalı, sistematik bir yaklaşıma odaklanan müdahale çalışmalarının geliştirilmesi, risk altındaki çocuklara ve ailelerine önemli katkılar sağlayacaktır. Böylece, çeşitli nedenlerle gelişimleri risk altında olan bireylere fırsat eşitliği sunularak, toplumsal yaşamın etkin birer üyesi olmaları desteklenebilecektir. Alanyazında yer alan çalışmalar, risk altındaki çocuklara doğrudan yapılan eğitsel müdahalelerin yanı sıra, anne eğitimi yoluyla dolaylı olarak verilen eğitsel desteğin akademik başarı üzerindeki olumlu etkilerini göstermiştir. Dolayısıyla, ülkemizde de erken müdahale hizmetleri kapsamında risk altındaki çocukların annelerine yönelik, doğum öncesi ve doğum sonrası eğitim programlarının oluşturulmasının geleceğe yönelik önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Blackman J A. Early intervention: A global perspective. *Infants and Young Children* 2002; 15(2):11-19.
2. Widerstrom A H, Mowder B A, & Sandal S R. *Infant development and risk. An introduction. USA: Paul Brookes Pub; 1997.*
3. Nancollis A, Lawrie B A, Dodd B. Phonological awareness intervention and the acquisition of literacy skills in children from deprived social background. *Language, Speech & Hearing Services in Schools* 2005; 36(4): 325-352.
4. Ou S R, & Reynolds A J. Early childhood intervention and educational attainment: Age 22 findings from the Chicago longitudinal study. *Journal of Education For Students Placed At Risk* 2006; 11(2): 175-198.
5. Caldwell G P, Dean W & Ginther D W. Differences in learning styles of low socioeconomic status for low and high achievers. *Education* 1996; 117(1): 141-149.

6. Fantuzzo J, Bulotsky- Shearer R, McDermott P A, McWayne C Fyre D & Perlman S. Investigation of dimensions of social-emotional classroom behavior and school readiness for low-income urban preschool children. *School Psychology Review* 2007; 36(1): 44–62.
7. Fuller B, Kagan S L, Caspary G L & Gauthier C A. Welfare reform and child care options for low-income families. *The Future of Children* 2002; 12(1): 96- 120.
8. Bhandari R P & Burnett D. Restrictive parenting buffers head start students from stress. *Infants & Young Children* 2007; 20(1): 55–63.
9. Lambie R. At-risk students and environmental factors. *Focus On Exceptional Children* 2005; 38(4): 1–17.
10. Diamond E K. Understanding intervention outcomes. *Journal of Early Intervention* 2005; 27(2); 83–86.
11. Richmond J. 2003; Low income and its impact on psychosocial child development: Comments on Duncan and Magnuson, and Weitzman. In: Tremblay RE, Barr RG, Peters RDeV, eds. *Encyclopedia on Early Childhood Development* [online]. URL: <http://www.childencyclopedia.com/documents/RichmondANGxp.pdf>. 8 Mayıs 2009.
12. Wallace M B. Differential academic achievement related to preschool and expectancy for African-American males: Extended analyses of the High Scope Perry preschool program. Doctor of Philosophy, School of Education, Department of Human Development and Psychoeducational Studies. Howard University, Washington: 2001.
13. Zigler E. Can we “cure” mild mental retardation among individuals in the lower socioeconomic stratum? *American Journal of Public Health* 1995; 85(3): 302.
14. Barnett W S. Long-term effects of early childhood programs on cognitive and school outcomes. *The Future of Children* 1995; 5(3): 25–50.
15. Barnett W S, Young J W & Schweinhart L J. How preschool education influences long-term cognitive development and school success: A causal model. In W. S. Barnett & S. S. Boocock, editors. *Early care and education for children in poverty: Promises, programs, and long-term results*. Albany, NY: State University of New York Press; 1998. p.167–184.
16. Bryant D & Maxwell K. The effectiveness of early intervention for disadvantaged children. In M. J. Guralnick, editor. *The effectiveness of early intervention*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes ; 1997. p. 23–46.
17. Campbell F A, Pungello E P, Miller-Johnson S, Burchinal M & Ramey C T. The development of cognitive and academic abilities: Growth curves from an early childhood educational experiment. *Developmental Psychology* 2001; 37: 231–242.
18. Ensminger M E & Slusarcick A. L. Paths to high school graduation or dropout: A longitudinal study of a first-grade cohort. *Sociology of Education* 1992; 65: 95–113.
19. Reynolds A J, Mavrogenes N A, Bezruczko N & Hagemann M. Cognitive and family support mediators of preschool effectiveness: A confirmatory analysis. *Child Development* 1996; 67: 1119–1140.
20. Reynolds A J, Temple J A, Roberson D L & Mann E A. Long-term effects of an early childhood intervention on educational achievement and juvenile arrest: A 15-year follow-up of low-income children in public schools. *Journal of American Medical Association* 2001; 285: 2339–2346.
21. Oden S, Schweinhart L & Weikart D P. *Into adulthood: A study of the effects of Head Start*. Ypsilanti, MI: High/Scope Press; 2000.
22. Campbell F A, Helms R, Sparling J J & Ramey C T. Early-childhood programs and success in school: The Abecedarian study. In W. S. Barnett & S. S. Boocook, editors. *Early care and education for children in poverty: Promises, programs, and long-term results*. Albany, NY: State University of New York Press; 1998. p. 145–166.
23. Campbell F A & Ramey C T. Cognitive and school outcomes for high-risk African-American students at middle adolescence: Positive effects of early intervention. *American Educational Research Journal* 1995; 32: 743–772.

24. Ramey C T, Campbell F A, Burchinal M, Skinner M L, Gardner D M & Ramey L S. Persistent effects of early childhood education on high-risk children and their mothers. *Applied Developmental Science* 2000; 4: 2-14.
25. Fontaine N S, Torre D L & Grafwallner R. Effects of quality early care on school readiness skills of children at risk. *Early Child Development and Care* 2006; 176(1): 99-109.
26. Ruffolo M.C., Evans, M E & Lukens E P. Primary prevention programs for children in the social service system. *Journal of Primary Prevention* 2003; 23(4): 425.
27. Lunenburg F E. Early childhood programs can make a difference in academic, economic and social arenas. *Education* 2000; 120(3): 519-528.
28. Fontaine N S, Torre D L, Grafwallner R & Underhill B. Increasing quality in early care and learning environments. *Early Child Development and Care* 2006; 176(2): 157-169.
29. Bagby J H, Rudd L C & Woods M. The effects of socioeconomic diversity on the language, cognitive and social- emotional development of children from low-income backgrounds. *Early Child Development and Care* 2005; 175(5): 395-405.
30. Reynolds A J. *Success in early intervention: The Chicago Child-Parent Centers*. Lincoln: University of Nebraska Press; 2000.
31. Reynolds A J, Ou S & Topitzes J D. Paths of effects of early childhood intervention on educational attainment and delinquency: A confirmatory analysis of the Chicago Child-Parent centers. *Child Development* 2004; 75: 1299-1338.
32. Temple J A, Reynolds A J & Miedel W T. Can early intervention prevent high school dropout? Evidence from the Chicago Child-Parent Centers. *Urban Education* 2000; 35(1): 31-56.
33. Johnson D L & Blumenthal J. The parent child development centers and school achievement: a follow-up. *The Journal of Primary Prevention* 2004; 25(2): 195-210.